

Muhasebe Tarihi Bakış Açısı ile Orta Assur Kanunları

Ali Apalı¹

Özet

Hukuki metinler toplumun huzur içerisinde yaşamalarını sağlamayı amaçlayan belgelerdir. Bu belgelerde sosyal konular yer almasının yanında oldukça fazla sayıda ekonomik konulara yönelik düzenlemelerin olduğu da bilinmektedir. Özellikle tarih boyunca ilk yazılı kanunlara rastlanan Mezopotamya'daki kanun metinlerinde iktisadi yaşama ait kanun maddelerine rastlanmıştır. Bu noktadan hareketle tespit edilen kanunnameler incelenmiştir. İncelemeler sonucunda Assur kanunları bu çalışmanın konusu olmuştur. Bu kanunun maddelerinde yer alan ekonomik maddeler ve bu ekonomik maddelerden muhasebe tarihi ile ilgili bulguların ortaya çıkarılması ve bu bulguların muhasebe tarihi çalışmaları kapsamında literatüre kazandırılması ve kanunnameleri muhasebe alanı bakışı ile yaklaşılmasına katkı sağlanmak amaçlanmıştır. Çalışmanın konu ve kapsamı doğrultusunda öncelikle Orta Assur Kanunları hakkında kısa verilecek, devam eden kısımda önce kanun metninin Prof. Dr. Mebrure TOSUN ve Doç.Dr. Kadriye YALVAÇ'ın "Sümer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduga Fermanı" adlı eserden alınan maddeler doğrudan verilmiş ve bu maddelerin içeriğinde muhasebeyi doğrudan ya da dolaylı yoldan doğuran bulgulara dikkat çekilecektir.

Giriş

Muhasebe bilimi insanlık tarihi kadar eski dönemlere uzanmaktadır. Ekonomik faaliyetlerin başlamasından önce hesap ve hesaplama ile başladığı düşünülen muhasebe işlemleri önce insan yaşamı içerisinde zihni işlemler olarak, devam eden dönemlerde yazılı olarak ortaya çıkmıştır. Her toplumda her dönemde farklı hesaplama araçlarına ve sistem özelliklerine sahip olan muhasebe bulguları, ilköğretimde hayvan kemiklerinde, papirüslerde, ağaç kabuklarında en çok da kil ve malzemelerden üretilen tabletler üzerinde tespit edilmiş ve hala tespit edilmeye devam etmektedir.

Muhasebe alanının gelişimini geçmişten itibaren etkileyen unsurların başında din, devlet, hukuk ve toplumların iktisadi yaşamları gelmektedir. Din

1 Doç. Dr. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, aapali@mehmetakif.edu.tr,
Orcid: 0000-0002-3521-0150.

toplumların yeme içme alışkanlıklarına kadar birçok yaşam kurallarını etkilediği için yaşamın içerisinde olan muhasebeyi de doğrudan etkilemektedir. Tarih boyunca devletlerin temel gelir kaynaklarından biri de doğrudan ya da dolaylı olarak alınan vergilerdir. Bu vergilerin hem toplanması hem de harcanma aşamalarında hesaplama ve kayıtlama yani muhasebe işlemlerine ihtiyaç duyulmuştur. Hukuk, toplu yaşamın beraberinde getirdiği ve toplumun bütün alanlarında düzenleme ihtiyacı sonrası ortaya çıkmıştır. Önceleri örfi olarak gelişim sağlayan alan, sonraki dönemlerde yazının da icadı ile yazılı hale getirilmiştir. Hukuki metinler, tarih boyunca muhasebe gibi farklı malzemelerin üzerinde tespit edilmiştir. Bazen büyük kayaların üzerinde tespit edilen hukuki metinler bazen de tabletler üzerinde ortaya çıkmıştır.

Hukuki metinler toplumun huzur içerisinde yaşamalarını sağlamayı amaçlayan belgelerdir. Bu belgelerde sosyal konular yer almasının yanında oldukça fazla sayıda ekonomik konulara yönelik düzenlemelerin olduğu da bilinmektedir. Özellikle tarih boyunca ilk yazılı kanunlara rastlanan Mezopotamya'daki kanun metinlerinde iktisadi yaşama ait kanun maddelerine rastlanmıştır. Bu noktadan hareketle tespit edilen kanunnameler incelenmiştir. İncelemeler sonucunda Assur kanunları bu çalışmanın konusu olmuştur. Bu kanunun maddelerinde yer alan ekonomik maddeler ve bu ekonomik maddelerden muhasebe tarihi ile ilgili bulguların ortaya çıkarılması ve bu bulguların muhasebe tarihi çalışmaları kapsamında literatüre kazandırılması ve kanunnameleri muhasebe alanı bakışı ile yaklaşılmasına katkı sağlanmak amaçlanmıştır. Çalışmanın konu ve kapsamı doğrultusunda öncelikle Orta Assur Kanunları hakkında kısa verilecek, devam eden kısımda önce kanun metninin Prof. Dr. Mebrure TOSUN ve Doç.Dr. Kadriye YALVAÇ'ın "Sümer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduga Fermanı" adlı eserden alınan maddeler doğrudan verilmiş ve bu maddelerin içeriğinde muhasebeyi doğrudan ya da dolaylı yoldan doğuran bulgulara dikkat çekilecektir.

1. Orta Assur Kanunları (M.Ö. 1500-1250?)

Orta Assur Kanunları, Hammurabi Kanunları'ndan sonra öne çıkan en önemli günlük hayatı düzenleyen hukuk metinleridir. Orta Assur Kanun metinleri M.Ö. 1450-1250 seneleri arasında yaklaşık 200 senelik bir döneme tarihlenmektedir (Tosun, 1973: 576). M.Ö. ikinci binyılın üçüncü çeyreğine rastlayan tabletlerin en iyi korunmuş olanı Asur kazılarında ele geçen ve 14 tablettten oluşan A Tableti'dir. Kanun koleksiyonlarından A Tableti 59 maddeden oluşup, geneli kadınların hak ve görevleri ile ilgili konuları içeriğinde barındırmaktadır. Kanunun diğer tabletleri A tableti kadar sağlam olmayıp, diğer tabletlerde gayrimenkul hukuku, toprak mülkiyeti ve köleler

ile borçlar gibi günlük hayatta karşılaşılan konularla ilgili hükümler bulunur (Dinçol, 2003: 9). Assur tabletlerinin hiçbirinde prolog veya epilog bölümleri bulunmadığı için hangi kral zamanında yazıldığına dair net bir bilgi tespit edilememektedir (Öz, 2015: 195). Ancak Landsberger, bu kanunların I.Tiglatpileser dönemi olan M.Ö. 1100'lere denk geldiğini ifade etmektedir (Landsberger, 1939: 233; Tosun, 1973: 576).

Assur tabletlerin tamamı aynı yer ve yıllara ait değildir. Kanunların önemli özelliklerinin başında herhangi bir konu ile ilgili toplumda karşılaşılma ihtimali bulunan bütün olaylarla ilgili genellemeler yapılmasıdır. Kanunlarda sadece Hammurabi Kanunlarından değil, aynı zamanda Hammurabi öncesi Mezopotamya yasalarından da faydalandığı anlaşılmaktadır. Assur Kanunları, Assur'a uygun olarak katı kuralları ve uygulamaları bünyesinde bulundurmaktadır (Dinçol, 2003: 9). Kanunlarda farklı cezalar uygulanmaktaydı. Suçun hafif veya ağır olmasına göre bazen maddi cezalar bazen de ölüm cezaları verilebiliyordu (Öz, 2015: 196).

2. Muhasebe ve İktisadi Bulgular

Assur kanunları farklı tabletlerden oluşmaktadır. Bu tabletlerden A Tabletinde kullanılan bir tablet özelliği taşımaktadır. A Tabletinde tespit edilen muhasebe ve iktisadi bulguların yer aldığı maddelerin çalışma kapsamında incelenen yönleri ile devam eden kısımda maddeler sırasıyla verilecektir².

“Eğer bir adam hasta veya ölüyle (ölü iken), karısı, evinden herhangi bir şeyi çalar (ve) (onu) bir adama veya bir kadına veya herhangi ikinci bir şahsa verirse, adamın karısını ve (çalınmış malı) kabul edenleri öldüreceklerdir. Eğer sağ olan adamın karısı, eşinin evinden (bir şey) çalarsa, bir adama veya bir kadına veya herhangi ikinci bir kimseye verirse, adam karısını suçlar ve ona ceza yükler. Adamın karısının elinden (çalınmış malı) alan alıcı (onu geri) verecektir. Adamın karısına yüklediği suçun aynısını alıcı(ya) yükleyeceklerdir” (Kol.1, M.3). Tablet dördüncü maddesinde hem alıcı hem de mal kavramlarından bahsedilmekte ve bu çalınan malın ticari bir faaliyete dönüşmesini ifade etmektedir. Anlaşılacağı üzere ticari bir faaliyet işlemi muhasebeyi ilgilendiren mali bir olaydır. Bu yönü ile iktisadi bir olay ile muhasebe işleminin doğuşu ilişkilendirilmektedir.

2 Bu çalışmada incelenen Urukagina Kanunu, Ur-Nammu Kanunu, Ana İttisu Kanunu ve Lipit İstar Kanunu'ndan alınan kanun maddelerinin tamamı “Prof. Dr. Mevrure TOSUN ve Doç. Dr. Kadriye YALVAÇ'ın Sümer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı” isimli orijinal eserin tercümesi olan kitaptan doğrudan alıntılanmıştır.

“Eğer bir erkek köle veya kadın köle, (hür) bir adamın karısının elinden herhangi (çalınmış) bir şey kabul ederse, erkek ve kadın kölenin kulaklarını ve burnunu keseceklerdir (keserler). (Böylece) çalınmış mal ödenmiş olur (ve) adam (bu arada) karısının kulaklarını keser. Fakat karısını serbest bırakırsa, kulaklarını kezmesse, kadın ve erkek kölenin(de) kulak ve burunlarını kesmezse, çalınmış mal ödenmemiş olur” (Kol.1, M.4). Madde dörtte yine bir önceki maddede olduğu gibi çalınmış olan bir maldan bahsedilmektedir. Bu da iktisadi bir varlığın haksız yere kazanılmasını ifade etmektedir.

“Eğer bir adamın karısı, ikinci bir adamın evinden herhangi bir şey çalarsa, (çaldığı) 5 MANA kalaydan daha fazla (kıymetli) ise çalınmış (malın) sahibi şöyle diyerek yemin edecek “onu evimde hırsızlık yap diye teşvik etmedim”. Eğer kadının kocası razı ise çalınmış malı (geri)verecek, onu serbest bırakacak (ve) kulaklarını kesecektir. Eğer kocası, onun bırakılmasına razı değilse (kadını) çalınmış malın sahibi alacak ve o burnunu kesecektir” (Kol.1, M.5). Beşinci maddede hem iktisadi bir maldan hem de muhasebeyi ilgilendiren hususlardan bahsedilmektedir. Örnek gösterilen olayda bir malın değerini tespit için değerli bir maden ölçüsü MANA para birimi ile tespit edilmiştir.

“Eğer (hür) bir adamın karısı sakladığı şeyi dışarda bir yere korsa, onu alan, çalınmış malın (sorumluluğunu) taşıyacaktır” (Kol. 1, M.6). Bu maddede sadece bir mal kavramından bahsedilmektedir. Mal kavramı yine muhasebe alanı bakış açısı ile varlıklar içerisinde değerlendirilmektedir.

“Eğer bir kadın, bir adama el kaldırırsa ve onu suçlarsa 30 MANA kalay ödeyecektir, 20 sopa vuracaklardır” (Kol.1, M.7). Yedinci maddede ödeme birimi olan MANA'dan bahsedilmektedir. Bir ceza ödeme aracı olarak değerlendirmek gerekir. Bu ölçü aracı kalay olarak belirlenen değerli bir madendir.

“Eğer bir adam, arkadaşına ister gizli olarak ister kavga sırasında şöyle derse: “senin karınla birçok defalar yattılar, ben bu iddiayı ispat edeceğim”, fakat ispatı yapamazsa ve yapmazsa o adama sopayla 40 defa vuracaklar ve bir bütün ay kralın işini (hizmetini) yapacak, saçını (veya sakalını) kesecekler ve bir biltu (talent) kalay ödeyecektir” (Kol.2, M.18). Bu maddede kalay ile ödeme yapılması gerektiği ve bu ödemenin ceza bedeli olduğu anlaşılmaktadır.

Eğer bir adam gizli olarak arkadaş hakkında söz korsa (dedi kodu yaparsa) şöyle diyerek: “onunla devamlı olarak yattılar” veya kavga esnasında başka insanların önünde şöyle de: “seninle bir çok defalar yattılar, seni suçlayacağım” (fakat) delil (göstermeğe) muktedir değilse, ispatlayamazsa, o

adama sopayla 50 defa vuracaklar, bir bütün ay kralın işini yapacak, saçını (veya sakalını) kesecekler ve bir talent kalay ödeyeceklerdir (Kol.2, M.19). On dokuzuncu maddede de bir önceki maddedeki gibi cezanın hem madde olarak hem de farklı ceza yöntemleri ile karşılanması gerektiğinden bahsedilmektedir. Bu yönü ile ceza ödeme işlemi muhasebe olayını hatırlatmaktadır.

“Eğer bir adam, bir adamın kızını döver ve içindekini attırırsa (çocuğunu düşürtürse) onu suçlayıp, ispat ederlerse 2 biltu (talent) 30 mana kalay verecek, sopayla 50 defa vuracaklar, bir bütün ay kralın işini yapacaktır” (Kol.2, M.21). Yirmi birinci maddede ceza olarak ortaya konan ödemenin değerli maden ile yapılması gerektiğinden bahsedilmektedir. Hem iktisadi bir olay hem de doğrudan bir ödeme yöntemi boyutu ile muhasebeyi ilgilendirmektedir.

“Eğer bir adamın karısı, babası, erkek kardeşi, oğlu tarafından değil de bir başkası tarafından yolculuğa çıkartılırsa ve o adam (kadının) bir adamın karısı olduğunu (gerçekten) bilmediğine yemin ederse, (o adam) kadının kocasına iki talent kalay verecektir. Bir adamın karısı olduğunu bilirse zararlarını verecek (tazminat verecek), şöyle yemin edecek: “ben onunla yatmadım”. Fakat adamın karısı şöyle derse “o benimle yattı”. Zarar gören bir adamın tazminatı gibi (o) adama (tazminat) verilecek ve anlaşma olmadan nehre gidecek (tir). Eğer nehirden (sağ olarak) dönerse kadının kocası, karısına ne yaptıysa, ona da (erkeğe de) o yapılacaktır (Kol.2, M.22). Bu maddede de benzer şekilde hem ödeme aracından hem de ödemenin konusundan bahsedilmektedir. Her iki durum muhasebeyi ilgilendiren ve muhasebeyi doğuran bir olaydır.

“Eğer bir adamın karısı, kocasının önünden kendini çekerse (kocasından uzaklaşırsa), ister aynı şehirde ister yakın şehirlerden birinde olsun, ona ev kuran bir Assur'lunun evine girerse ve evin sahibesiyle birlikte oturursa, 3-4 defa gecelerse, ev sahibi evinde oturanın bir adamın karısı olduğunu bilmezse, sonra o kadın (kaçan) yakalanırsa, kendini çeken karısını, ev sahibi bey (...) yapacak, (karısını) alacak. Karısının birlikte oturduğu adamın karısının kulaklarını kesecekler. İsterse kendi fiatını olarak kocası 3 biltu (talent) 30 MANA kalayın parasını verecek. İsterse karısını alacaklar ve eğer evinde karısıyla birlikte bir adamın karısının oturduğu biliyor idiyse, (evlilik parasının) 1/3'nü ödeyecektir. Eğer ben bilmiyorum diyerek inkâr ederse ve eğer, evinde adamın karısının yakalandığı bey nehirden dönerse üçte birini ödeyecek. Karısı kendinden uzaklaşan adam, nehirden dönerse, hürdür, temizdir. Nehrin her şeyini (istediğini) yerine getirmiş olacak. Eğer karısı kendinden uzaklaşan adam, karısının (kulaklarını) kesmez ve karısını alırsa (kabul ederse) hiçbir sorumluluk yoktur” (Kol.2, M.24). Yirmi dördüncü maddede

benzer şekilde bir eylem sonucunda ortaya çıkan cezanın ödenmesi ve tutarın hesaplanması hükümlenmiştir. Hesaplanan parasal tutarlar muhasebenin doğrudan konusu içerisine girmektedir.

“Eğer bir kadın, babasının evinde oturuyorsa ve kocası ölmüşse kocasının kardeşleri (miras) bölüşmedilerse ve (kadının) çocukları yoksa, kocasının ona taktığı kaybolmamış olan (var olan) ve kocasının kardeşlerinin bölüşmedikleri takıları alacaklar. Geri kalanları tanrı (önünde) el değiştirerek (tanrı önüne serecekler), ondan sonra açıklayıp edip alacaklar. Ne nehre gidecekler, ne de yemine zorlayacaklardır” (Kol. 1, M.25). Bu maddede miras olan varlıkların sahiplenilmesinden bahsedilmekte ve dolayısı ile iktisadi faaliyet söz konusudur.

“Eğer, babasının evinde oturan ve kocası ölmüş olan bir kadın, kocasının taktığı bütün takıları, eğer kocasının çocukları varsa (çocuklar) alacaklardır. Eğer kocasının çocukları yoksa kadın alacaktır” (Kol.2, M.26). Yirmi altıncı maddede değerli varlıkların paylaşımı ile ilgili bir hükümden bahsedilmektedir.

“Eğer dul bir kadın, bir adamın evine girerse, oğlunu bebek (olarak) beraberinde taşıdıysa (getirdiyse), (çocuk) onu karılığa alanın evinde büyüdüyse, fakat evlatlık vesikası yazılmamışsa, onu büyütenin evinden hisse almayacak, borç yüklenmeyecek, onu doğurtanın (öz babasının) evinden kendine düşen hisseyi alacaktır “(Kol.IV, M.28) Yirmi sekizinci maddede miras paylaşımı ile ilgili hüküm yer almaktadır. Bir varlığın paylaşımı olması iktisadi bir durumdur.

“Eğer bir kadın kocasının evine girerse, çeyizini, babasının evinden getirdiği herşeyi veya (gelin) geldiğinde kayınpederinin ona verdikleri evlatlarına serbest olacaktır (açık tutulacaktır). Kayınpederinin evlatları (kayınbiraderler) (mala) yaklaşmayacaklardır. Eğer kocası (xxx) evlatlarına istediğini verecektir” (Kol.IV, M.29). Bu maddede yine aile hukuku ile ilgili bir mal dağılımından bahsedilmektedir. Mal paylaşımı aynı zamanda iktisadi bir konu olarak değerlendirilmektedir.

“Eğer baba, oğlunun kayınbiraderinin evine nişan hediyesini getirirse, (henüz) kadın (gelin olacak kız) oğluna verilmemişse ve karısı (henüz) kendi babasının evinde otururken (bu arada) ikinci oğlu ölürse, ölü oğlunun karısını, kayınpederinin evine hediye götürdüğü diğer oğluna eş olarak verecektir. Eğer hediye alan kızın sahibi, kızını vermeye razı değilse isterse hediye getiren baba gelinini alacak ve oğluna verecek, eğer isterse getirdiğinin hepsini, yenmeyecek olan kalay, gümüş ve altının hepsini alacak, yenecek olanlara yaklaşmayacak (geri almayacaktır)” (Kol.IV, M.30). Bu hükümde ise değerli

madenlerden yani varlıkların aidiyeti ile ilgili hüküm yer almaktadır. Değerli varlıklar iktisadi yaşamın bir parçasıdır. Dolayısı ile muhasebe anlayışını da akla getirmektedir.

“Eğer bir adam kayınpederinin evine nişanlılık hediyesi götürürse ve eşi (aday olan) ölürse, kayınpederinin başka kızları varsa, kayınpeder isterse kızını, ölmüş kızının yerine evlenmeğe verecek, yine isterse verdiği gümüşü alacaktır. Tahılı, koyunları, yenmiş şeyleri ona (geri) vermeyecektir. Yalnız gümüşü kabul edecektir” (Kol.IV, M.31). Otuz birinci maddede hem değerli madenlerin sahipliğinden hem de canlı varlıklardan hem de değerli madenlerin karşı tarafa ödenmesinden bahsedilmektedir.

“Eğer bir kadın babasının evinde oturuyorsa veya kocası onu ayrı evde oturttuysa, kocası tarlaya gittiye ne yağ ne yün ne giyecek ne yiyecek ona hiçbir şey bırakmadıysa, bir başak dahi ona tarladan getirmediyse, o kadın beş sene kocasını beklemek zorundadır. (Başka) kocayla oturmayacaktır. Eğer çocukları varsa kiralanacaklar (çalışacaklar) ve yiyecek kazanacaklardır. Kadın kocasını bekleyecek, altıncı yılın başında istediği kocayla oturacaktır (yaşayacaktır). Kocasını gelişinde (dönüşünde) ona yaklaşmayacaktır, sonraki kocasına açıktır (onundur). Eğer beş yıldan fazla kendiliğinden gecikmediğini (isteyerek olmadığını) veya yakalanarak alıkonulduğunu veya yalandan dolayı yakalandığı için geciktğini dönüşünde ispat edebilirse, karısı gibi bir kadını verecek ve (kendi) karısını (geri) alacaktır. Yahut kral onu başka bir memlekete gönderdiyse, beş yıldan fazla geciktiyse karısı onu bekleyecektir. (Başka) kocayla oturmayacaktır. Eğer beş yıldan önce başka kocaya gider ve çocuk doğurursa kocası döndüğünde (evlilik) sözleşmesine sadık kalmadığı ve evlendiği için, onu ve çocuklarını (geri) alacaklardır” (Kol.IV-V, M.36). Otuz altıncı maddede, çeşitli mallar sıralanarak toplum içerisindeki önemi ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bir hizmet satımı ile gelir elde edilmesi de muhasebe işlemini doğuran olaylardandır.

“Eğer bir adam, kızı olmayan bir kızı kocaya verirse ve eğer önceden (kızın) babası borçluyorsa ve (kız) rehin olarak oturtuluyorsa (alıkonuluyorsa) ilk alacaklı gelecek ve kadını verenin hesabından kadının fiatı üzerine anlaşma yapacak. Eğer verilecek hiçbirşey yoksa (borcundan düştükten sonra geriye bir şey kalmazsa), (evliliğe) veren adamı alacaktır. Eğer (kız) kötülük içinde yaşatıldıysa (babasının borcuna karşılık olarak alıkonulduğu yerde kötü muamele gördüyse), onu öyle yaşatandan serbesttir (kurtulmuştur). Eğer kadını eş olarak alan adam, ister ona bir (evlilik) sözleşmesi yaptırmış olsunlar, ister ondan bir şikayetname almış olsunlar, kadının fiatını (değerini) ödeyecek ve onu kocaya veren serbest kalacaktır” (Kol. V, M.39). Bu maddede borç alacak ilişkisi sonrası insanın karşı tarafa verilmesi ile ilgili farklı boyutlar

yazılmıştır. Dönemin şartlarında değerlendirildiğinde insanın da bir fiatının olduğu kabul edilmelidir. Ancak konu muhasebe açısından incelendiğinde öncelikle bir bedel karşılığında borç alacak ilişkisinin varlığı muhasebe işlemlerini gerektiren bir olaydır.

“İster bir Asur’lu erkek ister bir Assur’lu kadın (belli) fiatı kadar bir adamın evinde rehin olarak oturursa veya bütün fiatı (karşılığı) alınmışsa, onu dövecek, saçını yolacak, kulaklarını parçalayıp, delecektir (bu hakların hepsine sahiptir)” (Kol. V, M.44). Bu maddede yine kadın bir borç ödeme aracı olarak görülmüş ve bu durum toplumsal hayatta iktisadi bir olay olarak değerlendirilmektedir.

“Eğer bir kadın (evlilik için) verilmişse (evlenmişse), kocasını düşman alırsa, (kadının) kayınpederi ve oğlu yoksa, iki yıl kocasına sadık kalacaktır. Bu iki yıl içinde eğer yiyeceği yoksa gidip söyleyecek; o kadın sarayın gelini- dir (himayesi altındadır)...onu besleyecektir. (O kadın) onun işini yapacaktır. Eğer kocası, kendi şehrinde tarla veya bir bitu’yu (malikaneyi) timar, zemet olarak işlediği için, kadın, hakimlere gelip yiyeceğim yok derse, hakimler, tarlayı timar olarak kullandığı şehrin hazannu’suna (şehrin büyüğüne) soracaklar. Tarlayı ve evi kadının geçimi için iki yıllığına alacaklar ve kadına vereceklerdir. (Kadın) orada oturacak ve sözleşmesini yazacaktır. İki yıl dolduğunda dilediği kocayla oturmağa gidecek, sözleşmesini dul kadınınmış gibi yapacaklar. Eğer sonraki günlerde kaybolmuş olan kocası yurda dönerse dışardan biriyle evli olan karısını alacaktır; sonraki kocasına doğurduğu evlatlara dokunmayacaktır. Sonraki kocası onları alacaktır. Kadının bütün geçimini karşılamak üzere bir yabancıya verilen (kiralanan) tarlaya ve bitu’ya gelince: eğer kralın hizmetine (yeniden) girmediyse, verildiği fiattan (aynen) ödeyecek ve alacaktır. Eğer (kiralayan adam) dönmediyse ve başka bir memlekette öldüyse, kral onun evini ve tarlasını nereye (kime) isterse verecektir” (Kol. V, M.45). Kırk beşinci maddede bir kiralama işleminden ve bu maddi duran varlıklardan elde edilen gelirlerle ilgili konularda açıklamalara yer verilmiştir. Hem kiralama işlemi hem de gelir elde edilmesi muhasebenin konusunu girmektedir. Ayrıca burada geleneksel vergilendirme sistemlerinde timar ve zemetin olması dikkat çekicidir. Osmanlı devleti zamanında da yaklaşık beş asır kullanılan bu arazilerin belirli şartlarla işleme hakkının devredilmesinin kökenlerinin çok eski dönemlere rastladığını ifade etmek yerinde olacaktır.

“Bir adam, borç karşılığı evinde oturan borçlusunun kızını (evlendirmek isterse) babasına soracak ve kocaya verecektir. Babası razı değilse vermeyecektir. Babası ölürse, kardeşlerinden birine soracak, (o kardeş de diğer) kardeşlerine söyleyecektir. Eğer bir kardeş “bir aya kadar kardeşimi borcundan çözeceğim” derse ve bir ay içinde çözmezse, paranın sahibi isterse onu ser-

best bırakır, onu kocaya verir ve isterse tabletine göre onu gümüş karşılığı verir” (Kol VII, M.48). Kırk sekizinci madde içeriğinde bir borç alacak karşılığı olabilecek olan ihtimallerle ilgili hükmü barındırmaktadır. Bu maddede hem borç alacak ilişkisi hem de borcun kişi ile ödenmemesi halinde gümüş olarak ödemenin yapılması hususları muhasebe işlemini gerektiren bir durumdur.

“Eğer bir adam, çocuk büyütmeyen (önceden hiç çocuğu olmayan) bir adamın karısını döver ve çocuğunu düşürtürse ceza şudur: 2 biltu (talent) kalay verecektir” (Kol. VII, M.51). Elli birinci maddede toplumda ortaya çıkabilecek olan bir meselenin cezalandırılmasında değerli bir maden ile ceza ödemesinden bahsedilmektedir. Bu cezanın içeriğini mali bir durum olarak değerlendirmek gerekmektedir.

“Eğer bir adam, (henüz) bakire olarak babasının evinde oturan, bikri (henüz) açılmamış olan, evlenmemiş ve babasının evine bir şikâyet vaki olmamış olan bir adamın kızını, ister şehrin içinde, ister dışarda (tarlada), ister gece sokakta, ister ahırda, ister şehir bayramında, zorla bakir kızı yakalar ve onu kirletirse, bakir kızın babası, bakir kızı olan ve onu kirleten adamın karısını, kirletmek için verecektir, kocasına dönmeyecektir. (Baba) onu alacaktır. Kızı kirletilmiş baba, onu kirleten adama, karı olarak kızını verecektir. Eğer karısı yoksa, bakir kızın fiatı olan üç misli gümüşü kirleten, kızın babasına verecektir. (Kız) kirleten ile evlenecek, onu istememezlik yapmayacaktır. Eğer baba istemezse, bakir kızın fiatı olan üç misli gümüşü alacak ve kızını istediğine verecektir” (Kol. VIII, M.55). Elli beşinci maddede istenmeyen bir durum karşılığında ortaya çıkan cezadan bahsedilmektedir. Olaylar dönem içerisinde değerlendirildiğinde kadına maddi olarak bir değer biçildiği ve bu değer de gerekli hesaplamalar ile üç katına çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Eğer muhasebeyi matematik ile birlikte düşünüp, hesaplama olarak kabul etmek gerekirse bu durum hem hesaplama hem de değer para ile ölçülmesi boyutları ile muhasebeyi ilgilendiren bir husus olarak görmek gerekir.

“Eğer bir bakire kendini (isteyerek) bir adama verirse, adam (buna) yemin ederse, karısına yaklaşmayacaklardır. (Karşılık olarak) bakirenin fiatı olan gümüşün üç katını kirleten ödeyecektir. Kızın babası istediği gibi hareket edecektir.” (Kol VIII, M.56). Bu maddede de bir önceki maddede olduğu gibi bir olayın cezası hesaplanıp, ödemenin gümüş ile yapılmasından bahsedilmektedir.

Kanununun A tableti daha çok aile hukuku ile ilgili konularda hükümlerden bahsetmektedir. Ancak bu hükümlerde bir ceza sözkonusu olursa bu cezaların hem hesaplanması hem de ödenmesi iktisadi bir olay olarak muhasebeyi

ilgilendirmektedir. Bundan sonraki kısımda B tabletinde yer alan hükümlerdeki iktisadi olaylar ve muhasebe olayını ortaya çıkaran tespitler üzerinde durulacaktır.

“(Eğer kardeşler, babalarının evini bölüşürlerse) büyük oğlan mülkten (bahçelerden kuyulardan) iki hisseyi (kendi hissesi gibi) seçecek ve alacaktır. Kardeşleri birer birer sonradan seçecek ve alacaklardır. İşlenmiş (?) her bir tarlanın ve emeklerinin ürününü küçük oğlan seçip, bölecek, büyük oğlan bir hisse seçip alacaktır; fakat ikinci hisse için kardeşleri ile birlikte kur’a çekecektir” (Kol. II, M.1). Bu maddede duran varlıkların paylaşımı ve devri ile ilgili bir husustan bahsedilmektedir. Bu paylaşım birçok alanı ilgilendirdiği gibi muhasebeyi de varlık edinimi hususunda ilgilendirmektedir.

“(Mirası) bölünmemiş kardeşler arasından biri, bir cana son verirse (öldürürse) can sahibine (ölenin yakınlarına) onu vereceklerdir. Can sahibi isterse onu öldürür, isterse affeder, isterse mirasını alır” (Kol.II, M.2). Bu madde de yine bir önceki madde gibi miras ve mal paylaşımına yöneliktir.

“Eğer mirası bölünmemiş kardeşler arasından biri (büyük) bir hainlik yapar veya kaçarsa, onun hissesini kral (istediği gibi yapacaktır)” (Kol.II, M.3). Miras paylaşımı ile ilgili bir olgudan bahsedilmekte olan bu madde de varlık dağılımı konu ile ilişkilendirilebilir.

“Eğer kardeşler, bölüşülmemiş bir tarlanın müşterek sahibi iseler, aralarından bir kardeş tohum eker tarlayı sürerse, başka bir kardeş gelip, kardeşinin tarlasının tohumundan ikinci defa alırsa, suçlanıp ispat ederlerse, tarlayı işleyen kardeş gelince hissesini alacaktır” (Kol. II, M. 4). Bu madde de yine maddi duran varlık ve tarım ürünlerinin paylaşımı ile ilgili bir durum söz konusudur. Bu durum toplum içerisindeki iktisadi bir olay olarak değerlendirilmelidir.

.....”gümüş karşılığı (satın alıyor). Tarla ve evi para karşılığı almadan evvel, bir ay süreyle bir dellalı üç defa Assur şehrinin (satın alacağı mallar oradaysa) ortasında bağırtaacaktır. Veya tarla ve evi alacağı şehirde üç defa şöyle bağırtaacaktır: ‘Falanın oğlu, filanın, şehrin yakınında bulunan tarla ve evini, gümüş karşılığı alacağım, onları almak isteyen veya onlar hakkında itirazı olan varsa, vesikalarını çıkarsınlar (göstersinler). Qepu’ların (yüksek bir memuriyet) önüne koysunlar, şikâyet etsinler, temize çıksınlar, (sonra) alsınlar’. Bu bir aylık süre içinde, henüz daha zaman varken, unutmadan tabletlerini çıkaranlar, qepu’ların önüne getirenler, tarlası hakkında böyle hareket edenler tarlası hakkında salim (temize çıkmış) olacak ve onu alacaktır. Dellalın Assur şehrinde bağırıldığı günde, kralın önünde olan (sukallu) vezirlerden bir tanesi, bir şehir kâtibi, dellal ve kralın qepu’ların hazır olacaklardır.

Eğer tarla ve ev alan insan başka şehirde ise, şehrin üç büyüğü ve hazannu'su (vali, belediye reisi) hazır olacaklardır. Dellalı çağırtacaklar, tabletlerini (vesikalarını) yazacaklar ve vereceklerdir. Şöyle diyerek: “Bu bir ay içinde üç defa dellal çağırdı, bu bir ay içinde tabletini getirmeyenin ve qepu'ların önünde onu göstermeyenin tarla ve evden eli kalkacaktır (iddiası olmayacaktır). Fakat dellalı bağırtan serbesttir. Dellalın bağırtması hakkında hakimlerin yazdığı üç tableten bir tanesini qepu'lar(alacaktır)” (Kol. III, M. 6). Altıncı madde içeriğinde hem birçok iktisadi olayı hem de birçok muhasebe işlemini hatırlatan durumu içeriğinde barındırmaktadır. Öncelikle değerli bir maden karşılığında satış işleminden bahsedilmektedir. Bu satış işleminin maddi duran varlık grubunda yer alan arazi ve arsalar ile binalar grubunu ilgilendirdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bu satış işleminin ilan edilmesi de bir yöntem olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu yöntem o kadar açık anlatılmış ki malın devrinde bir ihtilaf bırakılmamıştır. Ayrıca yöntemi bir anlamda satış ilanı olarak da değerlendirmek mümkündür.

“.....ne varsa faiz için hak iddia ettiği Evin fiyatını değiştirdiği Evin fiyatının iki katını ev sahibine verecek 1 biltu kalay için 5 sopa vuracaklar.....Bir ay süre ile krala hizmet edecekler” (Kol. IV, M.7). Bu maddede faiz olayının olduğu anlaşılmaktadır. Faizli işlemler hem iktisadi ve ticari hayatın hem de muhasebe alanının doğrudan konuları arasına girmektedir. Öyle ki sadece bu işlemler için ayrı hesaplar ve kayıtlar bulunmaktadır. Çünkü faizli işlemler hem ceza olarak hem de önemli bir finansman kaynağı olarak görülerek geçmiş zamanlardan beri toplum içerisinde yer almıştır. Ayrıca maddenin bazı kısımları okunamamaktadır. Ancak bu maddeden fiatın sonradan arttırılması durumunda karşılaşılabilecek olan cezanın varlığı anlaşılmaktadır. Bu cezanın da kalay ile tahsil edileceği belirtilmiştir.

“Eğer bir adam, komşusunun büyük (önemli) hududunu ihlal ederse (onun arazisinden bir kısmını kendininkine katarsa) onu suçlayıp, ispat ederlerse, ihlal ettiği tarlanın 1/3 (fazlasını) verecek, bir parmağını kesecekler, yüz sopa atacaklar, bir ay süreyle kralın işini yapacaktır” (Kol.IV, M.8). Sekizinci maddede bir duran varlığın (arazinin) haksız yere alınması sonucu verilecek olan cezadan bahsedilmektedir. Bu durum toplum içerisindeki iktisadi bir durumun varlığını göstermektedir.

“Eğer bir adam, komşunun (kendirine) kur'a ile isabet eden küçük (ikinci derecede) hududunu aşarsa, onu suçlar ve ispat ederlerse, bir biltu (talent) kalay verecektir. Aştığı tarlanın 1/3 (fazlasını) verecektir. Elli sopa atacaklar ve bir ay süreyle kralın işini yapacaktır” (Kol. IV, M.9). Bu maddede de bir önceki maddede olduğu gibi bir duran varlık üzerinden ortaya çıkan iktisadi bir durumu içermektedir.

“Eğer bir adam, tarlası olmayan bir (yerde) kuyu kazarsa, set yaparsa, kuyusunun veya setinin (hakkını) kaybetmiştir. Ona 30 sopa atacaklar, yirmi gün kralın hizmetini yapacak, hudut aşması...(kırık)” (Kol. IV, M.10). Onuncu maddede başka bir kişinin arazisine yapılan yatırımın geçersiz olduğu ve sahipliğinin arazi sahibinde olduğu vurgulamaktadır. Bu da yine toplum hayatını düzenleyen iktisadi bir durumdur.

“Eğer bir adam, komşusunun tarlasında, bahçe yapar, kuyu kazarsa, ağaçlar yetiştirirse, tarlanın sahibi bakıp (görüp) şikâyet etmezse bahçe, kurana serbesttir (kuranındır). Tarla gibi (bir) tarlayı bahçe sahibine verecektir” (Kol.V, M.12). On ikinci maddede başkasının varlığı üzerinde yapılan yatırımın itiraz gelmemesi halinde devrinin gerçekleşmesi hükme bağlanmıştır. Bu olay iktisadi bir durumu göstermektedir.

“Eğer bir adam, kendisinin olmayan bir toprakta ister bahçe yapar ister kuyu kazar ister sebze veya ağaçlar yetiştirirse, onu suçlayıp ispat ederlerse, tarlanın sahibi gelir gelmez, (tarlayı) emeği ile beraber alacaktır (emeği düşünülmecektir)” (Kol. V, M.13). Bir önceki maddede olduğu gibi on ikinci maddede de başkasının duran varlığı üzerinde yapılacak olan yatırımın asıl mal sahibinin ortaya çıkması ile sahipliğinin asıl mal sahibine ait olacağından bahsedilmektedir. Burada dikkat çeken unsur emek faktörüdür. Özellikle üç üretim unsuru arasında yer alan emek, muhasebenin doğrudan konusu içerisinde yer almaktadır. Bu durumda emeğin de geçersiz olduğu ve aslında bunun zarara yol açan bir sebep olduğu anlaşılmaktadır.

“Eğer bir adam, kendinin olmayan bir yerde toprak çevirir ve tuğla yaparsa, onu suçlayıp ispat ederse, toprağın üç katını verecek, tuğlaları alacaklar, 50 (?) sopa vuracaklar bir ay süreyle kralın hizmetini yapacaklardır” (Kol.V, M.14). On dördüncü madde muhasebenin imalat konusu ile doğrudan önemli bulguyu içeriğinde barındırmaktadır. Maddede yeni bir üretim yeri kuruluşu sonrasında tuğla üretiminden bahsedilmektedir. Bunun yanında arazi sahibinin ortaya çıkması sonucundaki durum ise varlığın devri söz konusu olmaktadır.

“Eğer bir adam, kendinin olmayan bir yerde Tuğla yaparsa, tuğlalarını alacaklar, (...sopa vuracaklar...süreyle) kralın işini yapacaklar” (Kol. IV, M.15). Bu maddede yine imalat işi ve dolayısı ile muhasebe alanı ile ilgili bir bulgu söz konusudur. İmalat yapılsa da arsa sahibi başka olunca üretilen tuğlaların alınacağı hükümlenmiştir.

“Eğer, sulanacak toprağı, hazırlamağa (ve) kuyuların içinde sulamağa akacak su bulunursa, tarlaların sahipleri aralarında (iş) bölüşeceklerdir. (Birbirine yardım edeceklerdir) (her) adam tarlasına göre iş yapacak, tarlasını

sulayacak (fakat) aralarında uyuşmazlık olursa, aralarında uyuşmuş (razı) olan adam, hakimlere soracak, hakimlerin tabletini (kararını) alacak ve işi yapacaktır. Suyunu kendisi alacak, tarlasını sulayacak, başka tarlayı sulamayacaktır” (Kol.IV, M.17). Bu maddede de yine duran varlık ve yeraltı ve yerüstü düzenlerinin sahipliği, kullanımı ve kurulumu ile ilgili karşılaşılabilecek olan durumla ilgili açıklama yapılmıştır. Duran varlık ve emek maliyeti yaklaşımı ile madde yine muhasebeyi hatırlatmaktadır.

“Eğer, sulanacak tarlayı hazırlamağa sulamağa akacak Adad’ın suları (yağmur suları) varsa, tarlanın sahipleri aralarında birbirine yardım edeceklerdir. Herkes tarlasına göre iş yapacak, tarlasını sulayacaktır. Fakat aralarında uyuşmazlık varsa, uyuşan (şikayeti olmayan), hakimlerin tabletini uyuşmazlara karşı alırsa, belediye reisi (?) ve şehrin beş büyüğü (oturacaklar)sopa atacaklar.gün süreyle kralın işini yapacaktır” (Kol. IV, M.18). On sekizinci maddede üretim yapmak üzere yağmur suları değil ama bu suların toplanması için çalışılması emeği ve emek paylaşımını içermektedir. Bu durum toplum içerisindeki üretim için iktisadi bulguların göstergesidir. Dolayısı ile bu maddede üretim ve emek bulguları muhasebeyi de akla getirmektedir. Bu işlemler muhasebede şu anda kayıtlanan olaylardır.

“Eğer bir adam arkadaşının tarlasını (kaz)ıp sürerse veya (etrafım) çevirirse, tarlanın sahibi ‘o kazdı ve çevirdi’ diyerek kral üzerine yemin ederse, günü geldiği zaman tarlanın sürücüsü, hasad (?) zamanında, mahsulü (danesini) ayıracak (harman dövecek) ve tahılı depoya yığacak. Tarla sahibine fazlasıyla tahılı geri verecek, şehirdeki bir tarlanın mahsulü karşılığı ...tarla sahibine verecektir” (Kol. VII, M.19). On dokuzuncu maddede malın sahibi bilgisi dışında üretim yapılması halinde yapılan üretimden elde edilen bütün mamulün mal sahibine iade edilmesinden bahsedilmiştir. Bu maddede iktisadi bir faaliyet sonucunda üretim maliyetleri ve bununla birlikte mamulün olması doğrudan muhasebe olayını doğuran olaylardır.

“Eğer bir adam, kendi tarlası olmayan bir yerde hudut çevirirse, (hu)dud taşı dikerse ‘tarla hediye’ derse, onu suçlayıp, ispat ederlerse” (Kol.VII, M.20). Bu maddenin bazı kısımları okunamamıştır. Ancak anlaşıldığı kadarı ile yine bir arsa ve arazide üretim konusunun olduğundan bahsedilebilir.

Kanunnamenin bundan sonraki maddeleri C ve G tabletlerinde yer almaktadır. Çalışma kapsamında bu maddelerden tespit edilen iktisadi ve muhasebe bulguları devam eden kısımda ortaya konacaktır.

“Eğer bir adam ister bir adamın oğlu, ister bir adamın kızı olsun para karşılığı veya rehin olarak onu evinde oturtuyorsa, onu ikinci bir adama para

karşılığında verirse (satarsa) veya evinde oturan herhangi ikinci bir adama verirse ve bu ispat edilirse, parasından eli kalkacak (alacak hakkı kalmayacak), onun karşılığını, kıymetine göre mülk sahibine verecektir....sopa yiyecek, 20 gün süreyle kralın hizmetini yapılacaktır” (Kol. I, M.1). C ve G tabletinin ilk maddesinde para ile satış kavramı ve bu satışın üstüne başka bir satış yapılmasından bahsedilmektedir. Bu maddede öncelikle para ifadesinin olması ve hem satış hem de ödeme işlemlerinde bahsedilmesi muhasebenin işlemlerinin para ile ifade edilebilme kavramını hatırlatmaktadır. Ayrıca bu işlemlerin tamamının muhasebe kayıtlarını ortaya çıkarmaktadır. Dolayısı ile bu madde de doğrudan hem iktisadi hem de muhasebe bulgusu olarak kabul edilmelidir.

“Eğer bir adam, para karşılığı veya rehin olarak evinde oturttuğu ister bir adamın oğlunu veya ister bir adamın kızını, başka bir memlekete para karşılığı verirse (satarsa) ve suçlanıp, ispat edilirse, parasından eli kalkacak (alacak hakkı kalmayacak), onun karşılığında kıymetine göre mal sahibine verecektir.....sopa atacaklar, 40 gün süreyle kralın hizmetini yapacak, vermiş olduğu adam, ikinci memlekette ölürse, can ödeyecektir. Tam fiatı (parası) alınmış (ödenmiş) Assur’lu bir adam veya kadın, başka memlekete verilebilir” (Kol.I, M.3). Bu maddede de yine bir satış işleminden bahsedilmektedir. Hem iktisat hem de muhasebenin doğrudan konusu olan bu işlem, aynı zamanda muhasebe işlemlerini doğurmaktadır.

“Eğer bir adam, kendinin olmayan, rehin olarak evinde bulundurduğu ister bir öküz ister bir eşek ister bir atı veya herhangi bir hayvanı, para karşılığında verirse (satarsa), aynı değerinde bir hayvanı (hayvan sahibine) ödeyecektir. Gümüş (para) iade etmeyecektir. Fakat hayvan vermezse, paradan eli kalkacaktır (sattığı hayvan karşılığı aldığı parada hakkı olmayacaktır. Adamın evinde ahırlanan hayvanın sahibi ise hayvanını alacak, hayvanı satın alan (ise) parasını satıcıdan (geri) alacaktır” (Kol.I, M.4). Dördüncü maddede emanete alınan canlı hayvanın satışı sonrasında yapılması gereken işlemler anlatılmıştır. Bu maddede dikkat çeken husus yine satış işlemidir. Bu satış işlemi canlı varlıklar ile ortaya çıkmakta ve ödeme ile cezanın ise gümüş para ile yapılması dikkat çekicidir. Daha önce de bahsedildiği üzere bu işlemler muhasebeyi doğuran faaliyetlerdir.

“Eğer bir adam, bir hayvanı veya herhangi bir şeyi çalarsa suçlanıp, ispat edilirse (mahkûm edilirse) (x MANA) kalay verecek (ona) 50 sopa vuracaklar (X gün kralın hizmetinde çalışacaktır). Memleketin hakimleri bu hükmü (verdiler) eğer krala ulaşırsa (mahkeme kral huzurunda olursa), çalınan şeyi çaldığı kadar az veya çok ödeyecek (ayrıca) kralın verdiği cezayı çekecektir” (Kol.II, M.8). Sekizinci maddede canlı malın çalınması ile ortaya çıkan ceza-

nın hem para ile ödenmesi hem de farklı bir yöntemle olacağından bahsedilmektedir. Ayrıca malın bedeli de ayrıca tahsil edilmektedir. Bu ceza ödeme işlemi muhasebe olayını hatırlatmaktadır.

“Eğer bir adam, emanet edilmiş olan bir öküz veya koçu veya bu cins bir şeyi yok ederse ve muhafaza için dışarda bir yere konulmuşsa, evinde bu hayvanları muhafaza eden bu adam, mal sahibine evinde sakladığını söylemezse ve bunlar elinde yakalanırsa, mal sahibi onu alacak, o adam hırsızlıktan sorumlu olacaktır” (Kol. II, M.9). Dokuzuncu maddede canlı malların muhafazası ile ilgili bir olaydan bahsedilmektedir.

“Eğer bir adam, komşusunun emanetinin (değerini) arttırsa yüksek gösterirse ve onu yazıyla tespit eder, suçlanıp, mahkûm edilirse o hırsızdır. Kralın istediği cezayı çekecektir” (Kol.II, M. 10). Bu son maddede de yine malın değeri ile ilgili bir hüküm yer almıştır.

Sonuç

Muhasebe tarihi araştırmaları yazıdan önceki dönemlere kadar uzanmaktadır. Muhasebeyi sadece yazının icadı ile sınırlandırmak doğru olmayacaktır. Muhasebe yazıdan önce kemiklerde, kayalarda veya mağara duvarlarındaki işaretlemelerde tespit edilmiştir. Hesap kavramından ortaya çıkan muhasebe alanı hem zihinsel hem de işaret ve resimlerle eski çağlarda da bulunduğu kabul edilmektedir. Yazının bulunması ile birçok alana ait tespitler bulunduğu gibi muhasebe alanında da elde edilen bulgular artmıştır.

Antik çağlardan itibaren hayatın içerisinde olan hesap ve hesaplama kavramları, bazen papirüslerde bazen de kil tabletlerdeki yazılı metinlerde ortaya çıkmaktadır. Sümerler ile başlayan yazılı metinlerden biri de kanunnamelerdir. Mezopotamya’da bulunan Assur Kanunnamelerinde de diğer kanunnamelerde olduğu gibi iktisadi ve muhasebe tespitleri bulunmaktadır. Bu tespitlerin en başında yazılı hale gelen ticari faaliyetlerdir. Hem alış hem de satış işlemleri sonucunda ödemenin ortaya çıkmasıdır. Bilindiği gibi muhasebe ticari faaliyetler sonucunda ortaya çıkan her türlü işlem ile ilgilenmektedir. Ayrıca bu işlemlerin para ile yapılması, ki bu çalışmada ödemeler gümüş, kalay gibi madeni paralarla yapıldığı gibi aynı zamanda sadece para ifadesi ile de yapıldığı anlaşılmakta olup, muhasebenin para ile ölçülme kavramı da öne çıkmaktadır.

Canlı varlıklar, arsa ve arazi gibi duran varlıkların edinimi de yine muhasebenin konuları arasındadır. Bu varlıkların ister satın alınması isterse de miras yoluyla devri varlık edinim yolu olarak Assur kanunlarında geçmektedir. Bu varlıkların edinimi şu anda olsaydı, bunların tamamı kayıtlı altına alınıp,

varlık artışına neden olurdu. Bunun yanında ceza ödemeleri de yine metinlerde bulunan muhasebe sebepleri arasındadır. Üretim faktörleri arasında yer alan emek ve ilk madde yine üretim maliyetlerini ortaya çıkaran unsurlar olarak Assur kanunlarında yer alan önemli konulardandır. Öyle ki hem tuğla hem sebze ve ağaç yetiştirme hem de tahıl üretimleri metinlerde yer alan ve bu üretimle ilgili maliyetlere atıf yapan kanun maddeleri yer almaktadır.

Kaynakça

- Dinçol, B., (2003). Eski Önsya Toplumlarında Suç Kavramı ve Ceza, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
- Kınal, F., (1983). Eski Mezopotamya Tarihi, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Basımevi, Ankara.
- Lansberger, B., (1939). Die Babylonische Termini für Gesetz und Recht, Symbolae Koschaker, Leiden.
- Öz, E., (2015). Eski Mezopotamya'da Hukuk Kurallarının Oluşumu Sürecinde Adalet Anlayışı ve Bazı Hukuk Sorunların Çözümünde Nehir/Su Ordali Uygulaması, Cahit Günbattı'ya Armağan, Ankara Üniversitesi Yayınları No:476, Ankara.
- Tosun, M., (1973). Sümer, Babil ve Assur'lularda Hukuk, Kanun ve Adalet Kavramı ve Bunlarla İlgili Terimler, Belleten, 37, 148-557.
- Tosun. M., ve Yalvaç, K., (1989). *Sümer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara.